

Революція Гідності та позиція США

УДК 327(73+477) (045)
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2025-1.32>

Пашков Віктор Олександрович
кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи 6, Харків, Україна
ORCID: 0000-0003-4273-2181

У статті висвітлено та проаналізовано роль і позиція США під час перебігу доленосних для України подій Революції Гідності. Метою статті є аналіз і розкриття ролі та стратегії Сполучених Штатів щодо революційних подій в Україні восени 2013 – лютому 2014 рр. Визначені політичний контекст початку та розгортання масових протестів восени 2013 р. в Києві та ставлення адміністрації Б. Обами до подій в Україні на початковому етапі Євромайдану. Основними методами дослідження є історичний метод і ситуаційний аналіз.

Встановлено, що пасивність Вашингтона на пострадянському просторі та демократичний регрес в Україні в 2011–2013 рр. призвели до того, що на момент початку масових протестів на Майдані Україна знаходилася поза увагою зовнішньої політики США. Тому в перші тижні Євромайдану позиція США була розмитою та стриманою. У подальшому американські дипломати окреслили потенційну рамку для виходу з політичного протистояння в Україні – створення уряду національної єдності, однак уникали прямого тиску на адміністрацію В. Януковича та тісного залучення до врегулювання політичної кризи. З огляду на можливу агресивну реакцію Москви, дипломатичні зусилля Вашингтона до середини січня 2014 р. були спрямовані на стримування протистояння між українською владою та протестувальниками на вулицях і їх підштовхування до політичного діалогу.

Лише після загострення ситуації із середини січня 2014 р. Сполучені Штати перейшли від обережної до наступальної тактики, почавши запроваджувати санкції проти функціонерів режиму В. Януковича, причетних до спроб силового розгону протестів. Санкційний тиск США був спрямований на розкол правлячої верхівки та послаблення позицій прихильників силового придушення протестів. В цілому ця тактика була доволі дієвою, оскільки змушувала президента В. Януковича йти на поступові поступки, однак у критичний момент паралельний жорсткий тиск Росії переважив, що призвело до кривавих подій на вулицях Києва та краху режиму В. Януковича.

Ключові слова: Революція Гідності, політична криза, американська дипломатія, масові протести, українсько-американські відносини, санкційний тиск.

Вступ. Волею географії та історії Україна опинилася на перетині геополітичних інтересів Європи, США та Росії, що справляє сильний вплив як на її зовнішню політику, так і внутрішньополітичні процеси. Дві українські революції в ХХІ ст., «Помаранчева революція» 2004 р. і Революція Гідності 2013–2014 рр., значною мірою були прямо пов'язані з визначенням геополітичного вектору країни, а тому в їх перебігу приймали участь впливові держави. У цьому контексті слід відзначити провідну роль Сполучених Штатів, з якими Україна з середини 1990-х рр. підтримує стратегічну дружбу та для яких наша країна має вагоме значення з огляду на американську геостратегію в Європі. Враховуючи це, вивчення ролі США в подіях Революції Гідності є актуальним для формування більш чіткого розуміння меж і можливостей американської політики щодо України.

Також у більш широкому контексті вивчення цієї тематики сприятиме кращому розумінню траєкторії розвитку українсько-американських відносин, особливо після 2014 р., та ролі чиннику демократичності та стабільності політичної системи України у двосторонніх відносинах країн.

Мета та завдання. Метою статті є аналіз і розкриття ролі та стратегії Сполучених Штатів щодо революційних подій в Україні восени 2013 – лютому 2014 рр. Для реалізації поставленої мети слід розв'язати декілька завдань:

1) визначити ступінь уваги США до України, їх ставлення та позицію на початку масових протестів в Києві;

2) проаналізувати еволюцію цілей і тактики американської дипломатії щодо революційних подій в Україні, а також основні чинники, які впливали на дії США в умовах загострення політичної кризи.

Методи дослідження. Методологічна основа статті базується на таких принципах, як об'єктивність, контекстуальність, історизм і багатофакторність, що дозволяє проаналізувати політичну роль, тактику та дії США в перебігу подій Революції Гідності в динаміці та взаємозв'язках. Основними методами дослідження є історичний метод і ситуаційний аналіз.

Результати. За своїм значенням революційні події Євромайдану стали визначальним моментом у новітній історії України, становленні її незалежності та політичної нації. Дев'яносто днів масових протестів у Києві та інших великих містах взимку 2013–2014-х рр., які призвели до повалення авторитарного режиму В. Януковича, визначили не лише вектор подальших суспільно-політичних трансформацій у країні, а її геостратегічний вибір на користь інтеграції на Захід.

У 2012–2013 рр. якісний стан українсько-американських відносин погіршився. Власне ускладнення двостороннього діалогу розпочалося ще з середини 2011 р., коли у Києві намітилось

згортання демократичних процесів. Каталізатором погіршення двосторонніх відносин Києва та Вашингтону стало ув'язнення колишнього прем'єр-міністра Ю. Тимошенко, що було прийнято на Заході як розправа над політичним опонентом. 11 жовтня 2011 р. Печерський районний суд м. Києва засудив колишнього прем'єр-міністра до 7 років тюремного ув'язнення за перевищення повноважень при підписанні газових домовленостей у Москві у 2009 р. [5, с. 145].

Розчарування США у внутрішньополітичному курсі В. Януковича мало вагомий наслідок для двосторонніх відносин. На фоні посилення у політичному житті України авторитарних тенденцій (концентрації влади в руках президента та його оточення, тиску на ЗМІ, репресій проти опозиційних діячів) адміністрація Б. Обама прийняла рішення різко скоротити контакти з Києвом на високому рівні. Після вироку Ю. Тимошенко МВФ призупинив переговори з Україною щодо відновлення програми співпраці. Влітку 2012 р. в Конгресі та ЗМІ почали активно обговорювати можливість запровадження санкцій проти українських високопосадовців, причетних до переслідування опозиції та порушення демократії.

Адміністрація Б. Обама на фоні ігнорування Києвом закликів Заходу в 2012-2013 рр. поставила на паузу відносини з Україною, які втратили навіть видимість стратегічного партнерства. Також США усунулися від процесу переговорів України та ЄС щодо Угоди про асоціацію.

Хоча формальною причиною початку масових протестів у листопаді 2013 р. стала відмова тодішнього президента В. Януковича підписати Угоду про асоціацію з ЄС, фундаментальні причини протестного вибуху були пов'язані з глибокими соціально-економічними та політичними проблемами. Масовий виступ громадян восени 2013 р. був зумовлений різкою негативною реакцією суспільства на дії влади, які створили психологічний ефект «вкрадених очікувань». У 2004 р. мова йшла про фальсифікацію результатів виборів, у 2013 р. – про відмову від курсу європейської інтеграції на користь приєднання до Митного союзу з РФ. Водночас політичні умови розгортання двох українських революцій були різними. У 2013 р. правляча верхівка була відносно згуртованою, а влада організаційно сильною, що зумовило жорстке протистояння протестувальників і урядових сил.

Захід також виявився неготовим до революційного розвитку подій в Україні. ЄС не мав чіткої стратегії на випадок можливого зриву підписання угоди про асоціацію з Україною. У свою чергу для адміністрації Б. Обама Україна та питання її європейської інтеграції були «ледь помітні на американському радарі» [15, с. 263]. Така пасивність Заходу наперед визначила зайняття ЄС і США

вичікувальної позиції щодо протестів і несилий тиск на українську владу на початку.

Революція Гідності стала наслідком переплетіння внутрішніх проблем і зовнішніх впливів. По-перше, в цей період економіка України знаходилася в стані стагнації: в 2012 р. зростання ВВП країни становило лише 0,2%, а в 2013 р. був зафіксований нульовий ріст. Соціально-економічна ситуація ускладнювалася структурними проблемами в економіці, несприятливою зовнішньою кон'юнктурою, підвищенням урядом соціальних стандартів, що викликало інфляцію, та високим рівнем корупції. Через небажання влади проводити реформи й відхід від демократії співпраця України з міжнародними фінансовими організаціями була заморожена.

У цьому контексті 2013 р. виявився особливо несприятливим, оскільки українська економіка отримала подвійний удар: економічний спад у країнах – основних торговельних партнерах і жорсткий економічний тиск Росії призвели до суттєвого падіння обсягів експорту і доходів державного бюджету. Значна частина населення пов'язувала з укладанням Угоди про асоціацію з ЄС сподівання на покращення економічної ситуації та запровадження безвізового режиму.

Іншим внутрішнім чинником зростання соціальної напруги стали процеси згортання демократії в Україні. Прагнення президента Януковича та його оточення сконцентрувати та зберегти владу в своїх руках зумовлювали дії з підпорядкування силових відомств і судів, обмеження діяльності опозиції. Так згідно з досліджень британської компанії «The Economist Intelligence Unit», Україна в 2006-2008 рр. з індексом 6,94 балів (за 10-ти бальною шкалою) займала 52-ге місце із 167 країн у світовому рейтингу демократії, входячи до групи держав з неповною демократією. Після приходу до влади адміністрації В. Януковича позиції України в рейтингу різко погіршилися: 67-ме місце – в 2010 р., а 79-те – в 2011 р., 80-те – в 2012 р. У 2013 р. Україна в рейтингу демократизації країн посіла вже 85-ме місце з індексом 5,84 бали [13] і входила до групи країн з гібридним політичним режимом.

Монополізація влади в країні однією політичною силою та засилля олігархів в економіці стимулювали зростання рівня корупції. Так в 2013 р. згідно досліджень міжнародної організації «Transparency International» Україна посіла 144-те місце із 177 країн за рівнем сприйняття корупції, а сама корупція була охарактеризована західними експертами як системна практика, що існує на всіх рівнях державного управління в країні [9, с. 31]. Так за деякими даними лише родина поваленого президента присвоїла активи та збагатилася за рахунок держави на суму 40 млрд. дол. США [10, с. 84].

Слід також відзначити наявність певних проблем режиму В. Януковича з суспільною легітимністю. Показники електоральної підтримки правлячої Партії регіонів і президента в 2010-2013 рр. не перевищували 30%, а в західних областях країни були вкрай низькими. У політичному сенсі Україна була розколотою: значна частини населення не сприймала Януковича як гідного президента.

Таким чином, незадоволення економічною ситуацією, розквітом корупції та згортанням демократичних процесів сформували в суспільстві високий протестний потенціал, особливо в центрі, на заході країни та в Києві.

Окрім внутрішніх чинників, для масового виступу громадян проти рішень і курсу влади існував і відповідний міжнародний контекст. Прагнучи скористатись вразливістю становища України, в січні 2013 р. Росія розпочала політичний тиск, зажадавши від Києва сплатити 7 млрд. дол. США за недобір у 2012 р. природного газу за правилами контракту [1, с. 246]. З іншого боку, російські урядовці давали зрозуміти, що приєднання України до Митного союзу Білорусі, Казахстану та Росії допоможе вирішити наявні проблеми у двосторонніх відносинах і надасть суттєві економічні вигоди, зокрема зниження цін на енергоносії. Також у президентській фракції та уряді активізувалося проросійське крило, яке виступало за економічне зближення з Росією. Навесні 2013 р. президент В. Янукович двічі їздив до РФ на переговори з В. Путіним щодо торговельних відносин і можливої участі України в Митному союзі. Однак намір України підписати восени Угоду про асоціацію з ЄС залишався головним джерелом погіршення українсько-російських відносин. Плани Москви передбачали примушення української влади до інтеграції в Митний союз з метою повернення України до орбіти свого впливу, посилення свого впливу у ній.

Попри поширені уявлення про проросійськість політичних поглядів і позиції В. Януковича, він остерігався надмірного зближення з Москвою, оскільки це могло призвести до потрапляння у васальну залежність до Кремля та загрожувати його особистій владі. Натомість він намагався знайти формат, який дозволив би Україні одночасно мати зону вільної торгівлі з ЄС і брати участь в Митному союзі.

Разом із тим, зіштовхнувшись з жорстким тиском РФ, В. Янукович змушений демонструвати певні поступки. Так у лютому 2013 р. прем'єр-міністр М. Азаров під час зустрічі зі спеціальним представником Державного департаменту США з питань енергетичної політики К. Паскуалем повідомив про те, що український уряд планує повернутися до ідеї створення спільного із Росією консорціуму з управління та розвитку ГТС України [3, с. 314].

Текст Угоди про асоціацію між Україною та ЄС був парафований сторонами у березні 2012 р.,

але її підписання ставилося ЄС в залежність від виконання Україною низки попередніх умов, які стосувалися фіскальної політики, виборчого законодавства, лібералізації візового режиму, судової реформи, питань вибіркового правосуддя («19 пунктів Фюле»). У першій половині 2013 р. Київ демонстрував повільний рух назустріч ЄС.

15 травня, незважаючи на слабкий прогрес Києва за більшістю вимог, Європейська Комісія схвалила рішення про підписання Угоди про асоціацію з Україною. Її підписання планувалося 28 листопада 2013 р. на саміті Східного партнерства у Вільнюсі. Позиція США полягала в підтримці угоди, однак як і у випадку проблеми вибіркового правосуддя, Вашингтон не здійснював жодних практичних дій.

Паралельно Росія в липні-жовтні 2013 р. почала здійснювати відкритий тиск на Київ, блокуючи український експорт і схиляючи Київ до вступу до Митного союзу. Зрештою, найбільш складним для української влади виявилось питання звільнення Ю. Тимошенко. У якості поступок В. Янукович 7 квітня 2013 р. помилював і звільнив від відбування покарань колишніх міністрів внутрішніх справ Ю. Луценко та охорони навколишнього природного середовища Г. Філіпчука [4, с. 442]. Але у питанні щодо звільнення свого головного опонента не був готовий до поступок.

У серпні 2013 р. російська митна служба внесла 49 українських підприємств-експортерів до списку «ризикованих», тим самим запровадивши повномасштабну торгову блокаду, яка тривала тиждень. У наступні місяці російська влада періодично посилювала процедури митного контролю для різних груп українських товарів. Таким чином, восени 2013 р. за допомогою економічного шантажу Росії вдалося поставити В. Януковича перед складним і фундаментальним вибором між європейським та євразійським проєктами, який позбавляв Київ можливостей геополітичного балансування та якого він намагався уникнути, починаючи з моменту приходу до влади в 2010 р.

4 листопада Київ з візитом відвідала заступник Державного секретаря США з питань Європи та Євразії В. Нуланд. Головними питаннями на переговорах з президентом В. Януковичем стали підписання Угоди про асоціацію з ЄС та співпраця України з МВФ. За їх результатами В. Янукович підтвердив свою прихильність курсу на європейську інтеграцію, а В. Нуланд закликала його підписати на саміті у Вільнюсі Угоду про асоціацію з ЄС. Окрім того, вона намагалася переконати українського лідера вирішити «проблему Ю. Тимошенко», що б усунуло політичні бар'єри у відносинах з США, МВФ і ЄС.

18 листопада Сенат США одноголосно ухвалив резолюцію із закликом до влади України звільнити колишнього прем'єр-міністра Ю. Тимошенко, щоб

наблизитися до Європи. Однак 21 листопада уряд України своїм розпорядженням зупинив процес підготовки до укладання Угоди про асоціацію з ЄС. Як реакція, в ніч на 22 листопада на Майдані Незалежності почалися протести проти згортання європейської інтеграції. Саміт у Вільнюсі завершився для України безрезультатно, а чергова пропозиція Януковича провести тристоронні переговори за участю Росії була відкинута. У підсумку це у сукупності з жорстким розгоном студентів на Майдані 30 листопада лише сприяло розгортанню масових протестів у Києві.

У цих умовах В. Янукович намагався використувати для пом'якшення реакції адміністрації Б. Обами укладання угод щодо видобутку газу в Україні з американськими компаніями. 5 листопада 2013 р. «Chevron» і українська компанія «Надра Олеська» в Києві підписали угоду про розподіл продукції від видобутку сланцевого газу. Згідно з УРП, «Chevron» зобов'язалася інвестувати в розвідку Олеської площі \$350 млн. [14, с. 83]. При цьому угода містила чимало економічних преференцій американській компанії з боку держави. На 24 листопада планувалося підписання аналогічної угоди з «ExxonMobil» щодо видобутку природного газу на шельфі Чорного моря, але через початок масових протестів у Києві церемонія підписання була скасована. Вигідні для американських компаній контракти, на думку української влади, мали змусити адміністрацію Обами зайняти в цій ситуації більш м'яку позицію, однак ця ставка не спрацювала.

Реакція офіційного Вашингтона на призупинення Києвом укладання Угоди про асоціацію хоч і була прогнозовано негативною, але не жорсткою. Реагуючи на рішення уряду М. Азарова, вже вечорі 21 листопада речник Державного департаменту США Дж. Сакі заявила, що адміністрація Б. Обами звернула увагу на повідомлення про рішення влади у Києві. За її словами, «якщо інформація вірна, і якщо це остаточне рішення українського уряду напередодні саміту у Вільнюсі, ми будемо розчаровані. Ми віримо, що ще є час зняти усі перепони, що залишились на шляху до підписання Угоди у Вільнюсі, якщо докласти відповідні зусилля» [8, с. 45].

На наступний день Державний секретар США Дж. Керрі скасував свій візит до Києва, який планувався на 5–6 грудня у рамках участі у засіданні Ради міністрів країн-членів ОБСЄ. Замість нього Сполучені Штати відправили на зустріч його заступницю В. Нуланд. Також 23 листопада відбулася телефонна розмова між віце-президентом США Дж. Байдена та президентом України В. Януковичем, під час якої американський урядовець висловив розчарування рішенням українського уряду щодо призупинення роботи над Угодою про асоціацію з ЄС.

Значною мірою початок Євромайдану застав американську дипломатію зненацька, що зумовило стратегічну невизначеність Вашингтона на початку революційних подій. США закликали владу та протестувальників утримуватися від застосування сили та виступали за вирішення конфлікту через діалог сторін, а на початку грудня 2013 р. запропонували загальну рамку мирного виходу з ситуації – створення уряду національного примирення, звільнення затриманих демонстрантів і розблокування урядових будівель.

США в листопаді-грудні 2013 р. воліли не заглиблюватися в урегулювання політичної кризи в Україні, тримаючи рівновіддалену позицію від сторін конфлікту. США не мали чіткої стратегії щодо політичної кризи в Україні, діючи до середини січня 2014 р. у режимі реагування на події в Києві. У цей період адміністрація Обами уникала тісного залучення у внутрішньополітичний конфлікт. У перші місяці кризи американські представники були вкрай обережними у висловлюваннях щодо ситуації в Україні. З одного боку, вони підтримували право громадян на протест, а з іншого, – наголошували на необхідності звільнити захоплені будівлі та діалогу із владою. Непублічно українським урядовцям у разі мирного розв'язання конфлікту США обіцяли сприяння на переговорах із МВФ, поліпшення двосторонніх відносин і були навіть не проти зняття з порядку денного Угоди про асоціацію з ЄС, аргументуючи це можливістю її пізнішого підписання. У своєму листі до В. Януковича Держсекретар Дж. Керрі обіцяв всебічну підтримку та перезавантаження двостороннього діалогу [6, с. 458].

Сполучені Штати не вводили санкції проти українських урядовців і утримувалися від взяття на себе ролі модератора переговорів, вважаючи, що м'якого підштовхування сторін до діалогу буде достатнім для врегулювання ситуації. Таким чином, характер дипломатичних зусиль (відсутність наступальних дій та цілісності) Вашингтона у цей період свідчить про те, що це була реакція на внутрішньополітичну кризу, яка стрімко розвивалася, а не стратегічний задум.

Небажання Вашингтона активно втручатися в конфлікт було зумовлено декількома причинами. По-перше, Україна на момент початку масових протестів на Майдані знаходилася на периферії зовнішньополітичних інтересів Америки. Адміністрація Б. Обами не бачила в цей період важливих американських інтересів у регіоні ЦСЄ. Також демократизація політичного режиму в Україні не входила до планів Вашингтона. В цілому США в якості партнера влаштовували і авторитарний режим В. Януковича, головне, щоб він не потрапив у васальну залежність Росії та зберігав прийнятні рамки поведінки у відносинах із громадянами. Під час візитів до Києва заступник держсекретаря

США В. Нуланд, а також сенатори Дж. Маккейн і К. Мерфі чітко окреслили межі, які влада не може перетнути. Певний час В. Янукович їх дотримувався, щоб мати простір для діалогу із Заходом.

По-друге, стримуючим чинником для Вашингтона були побоювання щодо можливої гострої реакції Москви на занадто сильне американське залучення до перебігу політичних процесів в Україні. На фоні розростання масових протестів в Києві Кремль зробив ставку на підтримку президента В. Януковича, а саму політичну кризу в Україні сприймав як гру з нульовою сумою. На практиці США намагалися не порушити, з одного боку, геополітичну рівновагу з РФ в регіоні, де Україні, незалежно від укладання угоди про асоціацію з ЄС, відводилася роль буфера, а з іншого, – крихкий статус-кво між українською владою та опозицією. Запровадження американських санкцій проти українських урядовців на ранньому етапі політичної кризи послабило б позиції правлячого режиму та стимулювало б протестувальників до висунення більш жорстких умов владі, відкриваючи шлях до ескалації ситуації. Загроза втрати В. Януковичем влади могла б спонукати Росію до радикальних дій, зокрема силового втручання. Такого сценарію Вашингтон хотів уникнути, а тому віддавав перевагу еволюційному розвитку подій.

По-третє, можливості посередництва у кризі нівелювалися як відсутністю бажання влади вести політичний діалог, так і наявністю протиріч між лідерами опозиції, а також радикальних активістів на Майдані. Всі троє лідерів опозиційних партій, А. Яценюк, В. Кличко та О. Тягнибок, мали президентські амбіції та власні парламентські фракції, а тому опосередковано конкурували за вплив на громадську думку. Розбіжності між ними ускладнювали вироблення спільних домовленостей із західними дипломатами. Окрім того, відсутність у Євромайдана єдиного лідера ставило питання ступеня контролю партійних вождів над протестами з огляду на присутність праворадикальних груп.

США і ЄС в цій ситуації дотримувалися політики залучення, що передбачала підтримку діалогу з українською владою та обіцянки надати фінансову допомогу, нормалізації двосторонніх відносин у разі мирного врегулювання політичної кризи та підписання Угоди про асоціацію. Щодо протестувальників, то західні дипломати використовували демократичну риторичку, підтримуючи їх право на протест і курс України на європейську інтеграцію, однак уникали будь-яких обіцянок. При цьому американський і європейські підходи до взаємодії з адміністрацією В. Януковича дещо відрізнялися. Тональність американської дипломатії була більш рішучою, а обіцянки – більш вагомими, зокрема розблокування кредитів МВФ. Своєю чергою представники ЄС висловлювались більш обтічно та м'яко, обіцяючи Києву політичну

підтримку на невелику макрофінансову допомогу (610 млн. євро). Відсутність сильного тиску з боку Заходу дозволяла В. Януковичу на початкових етапах зберігати простір для маневру та уникати початку справжніх переговорів із протестувальниками щодо політичних поступок, торгуючись з ЄС, США та РФ.

Лише з середини січня 2014 р., коли стало зрозуміло, що В. Янукович затягує час, імітує готовність до діалогу і за політичної підтримки Росії налаштований на придушення протестів, Сполучені Штати почали посилювати дипломатичний тиск на українську владу. Наприкінці січня Державний департамент США скасував візи для майже 20 українських посадовців і інших осіб, яких вважали відповідальними за застосування сили проти протестувальників. Серед них були заступник голови адміністрації президента А. Портнов, міністр внутрішніх справ В. Захарченко, міністр юстиції О. Лукаш, функціонери МВС і Генеральної прокуратури, а також депутати Партії регіонів В. Колісніченко, О. Бондаренко, В. Олійник.

Іншим високопосадовцям у Києві, зокрема голові адміністрації президента С. Льовочкіну та секретарю РНБО А. Клюєву, посольство США повідомило, що вони знаходяться у зоні ризику введення персональних санкцій. У цьому зв'язку В. Нуланд декілька разів наголошувала: «якщо ситуація буде врегульована – введені санкції мають зворотну силу. Якщо ж все буде погано, є інші кроки, які ми можемо зробити в наступні дні в тісній координації з ЄС» [11, с. 23].

Паралельно В. Янукович знаходився під сильним тиском Кремля, який обіцяв йому значні фінансові вигоди в разі інтеграції до Митного союзу. Зокрема після переговорів 5 грудня в Києві з заступницею державного секретаря США В. Нуланд, український президент наступного дня полетів до м. Сочі, де провів переговори з В. Путіним.

15 грудня В. Янукович провів зустріч із американськими сенаторами Дж. Маккейном і К. Мерфі, які сигналізували йому про можливість застосування персональних санкцій проти урядовців у разі продовження насильства. Натомість 17 грудня В. Янукович здійснив робочий візит до Москви, де разом з В. Путіним підписав спільний план дій між Україною та РФ для врегулювання торговельно-економічних обмежень. Згідно із ним, Росія мала надати Україні суттєву знижку на газ (до 30%) і кредит в 15 млрд. дол. США [12, с. 323]. Фактично це була ціна відмови Києва від європейської інтеграції.

Вашингтон не був зацікавлений ані в придушенні протестів на Майдані владою, ані в поваленні режиму В. Януковича. У разі силового розгону мирного протесту курс Києва на європейську інтеграцію на невизначений період призупинився б, а ізоляція на Заході штовхнула б українського

президента в обійми Кремля. Натомість, варіант повалення центральної влади загрожував посиленням хаосу і громадянського протистояння у країні, можливістю втручання Росії.

Американські дипломати в цій ситуації діяла вибірково та диференційовано – вводили візові санкції проти прихильників силового придушення протестів в оточенні В. Януковича («яструбів») і паралельно підвищували під загрозу санкцій помірковане крило, щоб схилити владу до мирного врегулювання кризи. У якості «пряника» США використовували обіцянку розблокувати нові кредити від МВФ. Окрім того, робота велась з провладними олігархами – Р. Ахметовим, В. Пінчуком і Д. Фірташем, яким американці погрожували арештом рахунків і активів на території США і ЄС.

Щодо діалогу з опозиційними силами, то найбільшою небезпекою, на думку американських дипломатів, було захоплення контролю над протестним Майданом радикальними активістами. Тому американці проводили спільні зустрічі з трьома керівниками опозиційних партій А. Яценюком, В. Кличком і О. Тягнибоком, підтверджуючи їх статус лідерів протестного руху. Разом із тим, американці зробили головну ставку на зрозумілого їм А. Яценюка. Лідер «УДАРу» В. Кличко сприймався як конструктивний і прогнозований політик, але певною мірою залежний від інтересів олігарха Д. Фірташа. Натомість лідер націоналістичної партії ВО «Свобода» О. Тягнибок викликав у американців прохолодне ставлення.

США доклали чимало дипломатичних зусиль для врегулювання кризи мирними засобами, прагнучи спрямовувати події в конструктивне русло. Позиція США була більш жорсткою, ніж представників ЄС. Під час революційних подій заступник Держсекретаря В. Нуланд тричі відвідала Україну для переговорів з владою та опозицією, а віце-президент США Дж. Байден протягом трьох місяців провів дев'ять телефонних розмов з президентом В. Януковичем, з яких сім в останні тридцять днів політичної кризи (23 січня – 22 лютого). Логіка Вашингтону полягала в тому, щоб перенести політичний процес і протистояння із вулиці до державних інституцій, де легше було досягти взаємоприйнятних домовленостей.

Стратегія американців ґрунтувалася на розрахунку, що ослаблений внаслідок масових протестів президент В. Янукович буде більш схильним до поступок, а участь у формуванні нового уряду опозиційних партій сприятиме відновленню курсу Києва на європейську інтеграцію. Конституційна реформа і формування уряду національної єдності, які просувала опозиція, дозволили б розпорошити владні ресурси між більш широким колом акторів, припинивши скочування України до авторитаризму.

За умов мирного вирішення кризи Київ у найближчій перспективі, навіть ще до завершення каденції В. Януковича, міг повернутися до питання укладання Угоди про Асоціацію з ЄС, або ж її підписав би новий український очільник, обраний на президентських виборах, які мали відбутися на початку 2015 р. [7, с. 44].

Не можна сказати, що дипломатичний тиск США був безрезультатним. Після розмови з Дж. Байденом 23 січня президент В. Янукович на наступний день погодився переформатувати склад уряду, внести зміни до антидемократичних законів 16 січня і звільнити всіх затриманих активістів, а 25 січня – запропонував А. Яценюку очолити уряд, а В. Кличко посаду віце-прем'єр-міністра. Після розмови з Дж. Байденом вранці 28 січня у той же день Верховна Рада відправила у відставку прем'єр-міністра М. Азарова та скасувала закони 16 січня, відкривши шлях до формування уряду національної єдності.

Дзвінки Дж. Байдена відбувалися у моменти, коли спіраль напруги та насильства на вулицях Києва зростала до вибухових розмірів, а після них відбувався спад напруженості. Однак паралельно В. Янукович знаходився від жорстким тиском Кремля, чий вплив і переважив у підсумку.

Висновки. Реакція адміністрації Б. Обами у листопаді 2013 р. на відмову української влади підписати угоду про асоціацію з ЄС і початок масових протестів у Києві була стриманою. Тому американські дипломати та урядовці висловлювали занепокоєння та розчарування, а також закликала владу та опозиційні сили вирішити протиріччя мирним шляхом. США в листопаді-грудні 2013 р. воліли не заглиблюватися в урегулювання політичної кризи в Україні, тримаючи рівновіддалену позицію від сторін конфлікту. Лише з середини січня 2014 р. у міру загострення протистояння між протестувальниками та владою адміністрація Обами почала запроваджувати персональні санкції проти функціонерів режиму В. Януковича.

Зростаючий дипломатичний тиск США був спрямований на розкол правлячої верхівки, деескалацію ситуації та схилення президента В. Януковича до створення уряду національного примирення. Оптимальним варіантом вирішення кризи, на думку Вашингтону, було проведення нової конституційної реформи, яка б сприяла перерозподілу владних повноважень на користь парламенту та уряду та створила збалансовану конфігурацію влади. При цьому президент В. Янукович залишався б на посаді до завершення своїх конституційних повноважень. Зрештою, масові розстріли силовиками протестувальників на вулицях Києва 20 лютого 2014 р. привели до падіння авторитарного режиму В. Януковича та відновлення шляху європейської та євроатлантичної інтеграції України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гай-Нижник П. П. Росія проти України (1990-2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення. К.: «МП Леся», 2017. 332 с.
2. Денисенко В. І. Формування та функціонування в Україні політичного режиму Віктора Януковича (2010–2014): монографія. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 878 с.
3. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована історична хроніка міжнародних відносин (2008–2013) / Автор. колектив: С. В. Віднянський, О. М. Горенко, А. Ю. Мартинов, В. В. Піскізова. К.: Інститут історії України НАН України, 2015. 378 с.
4. Леванчук І. В. Еволюція українсько-американських відносин до анексії Криму. *Гілея: науковий вісник*. 2018. Вип. 130. С. 438–443.
5. Лимар М. Основні тенденції україно-американських відносин на початку ХХІ століття. *Міжнародні відносини і туризм: сучасність та ретроспектива*. 2013. Вип. 3. С. 143–147.
6. Моцик О. Сучасний стан і перспективи розвитку українсько-американських відносин. *Україна дипломатична*. 2014. Вип. XV. С. 451–463.
7. Ржевська Н. Геополітичні перспективи України в дискурсі експертів «мозкових центрів» США. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2014. Вип. 121 (Ч. І). С. 40–48.
8. Чумак К. О. Зовнішньополітичні пріоритети США у період другої адміністрації Барака Обами. *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Серія: політичні науки*. 2017. Вип. 16. С. 30–56.
9. Aslund A. Ukraine: What Went Wrong and How to Fix it. Peterson institute for international economics. Washington, 2015. 274 p.
10. Averre D. Wolczuk K. The Ukraine Conflict: Security, Identity and Politics in the Wider Europe. London: Routledge, 2017. 252 p.
11. Cocor S. T. A partnership in time of crisis: U.S. – Ukraine relations during the Obama administration. *Euro-Atlantic Studies*. 2023. №6. P. 7–44.
12. Delcour L. Between the Eastern Partnership and Eurasian Integration: Explaining Post-Soviet Countries' Engagement in (Competing) Region-Building Projects. *Problems of Post-Communism*. 2015. Vol. 62. Issue 6. P. 316–327.
13. Democracy index 2013. Democracy in limbo. A report from The Economist Intelligence Unit. URL: https://siyosat.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/10/democracy_index_2013_web-2.pdf
14. Ditych O. Bracing for Cold Peace. US-Russia Relations after Ukraine. *The International Spectator*. 2014. Vol. 49. Issue. 4. P. 76–96.
15. Pifer S. The Eagle and the Trident: U.S. – Ukraine Relations in Turbulent Times. Washington, Brookings Institution Press, 2017. 366 p.

REFERENCES:

1. Hai-Nyzhnyk P.P. (2017) Rosiia proty Ukrainy (1990-2016 rr.): vid polityky shantazhu i prymusu do viiny na pohlynannia ta sproby znyshchennia [Russia vs. Ukraine (1990-2016): from a policy of blackmail and coercion to a war of absorption and attempted destruction]. «MP Lesia», K., 332 p. [in Ukrainian]

2. Denysenko V.I. (2021) Formuvannia ta funktsionuvannia v Ukraini politychnoho rezhymu Viktora Yanukovycha (2010-2014): monohrafiia [Formation and functioning of the political regime of Viktor Yanukovich in Ukraine]. Vydavnychiy dim «Helvetyka», Zaporizhzhia, 878 p. [in Ukrainian]
3. Zovnishnia polityka Ukrainy v umovakh hlobalizatsii. Anotovana istorychna khronika mizhnarodnykh vidnosyn (2008-2013) (2015) [Ukraine's Foreign Policy in the Context of Globalisation. An annotated historical chronicle of international relations]. Avtor. kolektyv: Vidnianskyi S.V., Horenko O.M., Martynov A.Yu., Piskizhova V.V. Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, K., 378 p. [in Ukrainian]
4. Levanchuk I.V. (2018) Evoliutsiia ukrainско-американыkh vidnosyn do aneksii Krymu [The evolution of Ukrainian-US relations before the annexation of Crimea]. Hileia: naukovyi visnyk. No. 130, pp. 438–443 [in Ukrainian].
5. Lyamar M. (2013) Osnovni tendentsii ukrainско-американыkh vidnosyn na pochatku KhKhl stolittia [Major Trends in Ukrainian-US Relations at the Beginning of the 21st Century]. Mizhnarodni vidnosyny i turyzm: suchasnist ta retrospektyva. No 3, pp. 143–147 [in Ukrainian].
6. Motsyk O. (2014) Suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku ukrainско-американыkh vidnosyn [Current state and prospects for the development of Ukrainian-US relations]. Ukraina dyplomatychna. Issue XV, pp. 451–463 [in Ukrainian].
7. Rzhavska N. F. (2014) Heopolitychni perspektyvy Ukrainy v dyskursi ekspertiv «mozkovykh tsentriv» SSHa [Geopolitical Prospects of Ukraine in the Discourse of US Think Tank Experts]. Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn. No. 121, pp. 40–48 [in Ukrainian].
8. Chumak K. O. (2017) Zovnishnopolitychni priorytety SSHa u period druhoi administratsii Baraka Obamy [US Foreign Policy Priorities in the Second Barack Obama Administration]. Visnyk KNU im. T. Shevchenka. Serii: politychni nauky, No 16, pp. 30–56 [in Ukrainian].
9. Aslund A. (2015) Ukraine: What Went Wrong and How to Fix it. Peterson institute for international economics. Washington [in English].
10. Averre D., Wolczuk K. (2017). The Ukraine Conflict: Security, Identity and Politics in the Wider Europe, Routledge, London [in English].
11. Cocor S. T. (2023) A partnership in time of crisis: U.S. – Ukraine relations during the Obama administration. Euro-Atlantic Studies. No 6, pp. 7–44 [in English].
12. Delcour L. (2015) Between the Eastern Partnership and Eurasian Integration: Explaining Post-Soviet Countries' Engagement in (Competing) Region-Building Projects. Problems of Post-Communism. Vol. 62, pp. 316–327 [in English].
13. Democracy index 2013. Democracy in limbo. A report from The Economist Intelligence Unit. Retrieved from: https://siyosat.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/10/democracy_index_2013_web-2.pdf [in English].
14. Ditych O. (2014) Bracing for Cold Peace. US-Russia Relations after Ukraine. The International Spectator. Vol. 49 (4), pp. 76–96 [in English].
15. Pifer S. (2017) The Eagle and the Trident: U.S. – Ukraine Relations in Turbulent Times. Washington, Brookings Institution Press [in English]

The Revolution of Dignity and the US position

Pashkov Viktor Olexandrovich

Candidate of Political Sciences,
Associate Professor at the Department
of International Relations
V. N. Karazin Kharkiv National University
Svobody Square, 6, Kharkiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-4273-2181

The article analyses the role and political tactics of the USA during the fateful events of the Revolution of Dignity in Ukraine. The political context of the beginning and unfolding of mass protests in autumn 2013 in Kyiv and the attitude of the Obama administration to the events at the initial stage of the Euromaidan are determined. Obama's administration to the events in Ukraine at the initial stage of Euromaidan. Washington's passivity in the post-Soviet space and the democratic regression in Ukraine in 2011-2013 led to the fact that at the time of the beginning of the mass protests on the Maidan, Ukraine was out of the focus of US foreign policy. Therefore, in the first weeks of Euromaidan, the US position was vague and restrained. Later, US diplomats outlined a potential framework for resolving the political confrontation in Ukraine – the establishment of a government of national unity – but avoided direct pressure on the Yanukovich administration. Yanukovich's administration and close involvement in resolving the political crisis. Given the possible aggressive reaction of Moscow, Washington's diplomatic efforts until mid-January 2014 were aimed at containing the confrontation between the Ukrainian authorities and protesters on the streets and pushing them to a political dialogue.

Since mid-January 2014, under the influence of growing violence on the streets of Kyiv, the United States has shifted from cautious to offensive tactics, beginning to impose sanctions on Yanukovich regime officials involved in attempts to forcefully disperse the protests. The US sanctions pressure was aimed at splitting the ruling elite and weakening the position of those who supported the violent suppression of the protests. In general, this tactic was quite effective as it forced President Yanukovich to make gradual concessions. However, at a critical moment, Russia's parallel harsh pressure led to the shooting of protesters in Kyiv and the collapse of the Yanukovich regime.

Key words: Revolution of Dignity; political crisis; US diplomacy; mass protests; Ukrainian-US relations; sanctions pressure.